

16

SCIENCE DYNAMICS REVIEW®

*PRO HIS QUI DILIGUNT SCIRE
ČASOPIS PRO ROZVOJ SYSTÉMOVÉ VZDĚLANOSTI*



**V TOMTO ČÍSLE:
IN HOC EDITIO:**

Tres matres bonæ - str. 2

Průvodce systémovým myšlením - str. 16

Manažerské modelování I - str. 17

TRES MATRES BONÆ

pariunt tres filios malos...

-aur-*

Abstrakt: Článek se zabývá latinskou větou, vyjadřující antickou moudrost o původu nenávisti. V rozsáhlém úvodu je shrnuta problematika emocí a vnímání emočních stavů, následně je výklad zaměřen na dlouhodobé důsledky interakce jedince s ostatními. Systémový příčinný smyčkový diagram popisuje strukturu emočního zpracování podnětů a zahrnuje kaskádu důsledků, vedoucích k rozvoji nenávisti. Následná simulace je zaměřena na hledání odpovědi na otázky „Jakým mechanismem pravda vyvolává nenávist?“ a: „Je možné intenzitu prožívané nenávisti snížit? A pokud ano, jak?“

Abstract: The article deals with a Latin phrase expressing ancient wisdom about the origin of hatred. An extensive introduction summarizes the issues of emotions and the perception of emotional states, followed by an explanation of the long-term consequences of an individual's interaction with others. A systems causal loop diagram describes the structure of emotional processing of stimuli and includes a cascade of consequences leading to the development of the strongest negative emotional relationship. The subsequent simulation is focused on finding answers to the questions "By what mechanism does truth trigger hate?" and "Can the intensity of experienced hatred be reduced? And if so, how?"

Poslední díl seriálu „Dědictví našich otců“ byl, jak někteří pamatují, věnován **příslaví**. Zjistili jsme, že i tak abstraktní věta, kterou přísloví bývá, je modelovatelná, pokud popisuje **dynamický děj**, nebo **dynamizovatelný jev**. Nebude proto překvapením, že analogicky lze uchopit i lidské **uvážování**, **konání** a **emoce**.

Díky psychologii, nebo její vinou, je vytvořena taxonomie emocí, takže lze sestavit žebříček podle jejich intenzity, formovat množiny a seskupit je podle nejrůznějších kritérií. Dítě se postupně dozvídá, že emoce lze třídit podle polaritý – na **pozitivní** a **negativní**. Malému človíčkovi je venkoncem jedno, zda český výraz "emoce" pochází z latinského *emovere*, či *motio*, dobře ale ví, že, vyjádřením určitých emocí dokáže okolí **vzrušit**, či **uvést události do pohybu**. Dospělí vysvětlují, že negativní emoce člověku neprospívají, a proto je třeba takové emoce ovládat anebo vůbec nepřipouštět. Tím se dítě dostává do stavu **vnitřního konfliktu**. Dozvídá se, že některé, dosud skvěle fungující, emoční projevy nejsou podle sdělení vychovatelů vhodné. Kam až jeho kratičká paměť sahá, stačilo k získání všeho **žádoucího** začít ječet, v komplikovanějších případech ještě představení doplnit pádem na zem a kopáním nožičkami, a teď se ho společnost snaží donutit ke zrušení,

nebo alespoň výraznému omezení dosud skvěle fungující strategie?! Dítě začne zkoušet jiné postupy a zjišťuje, že ty, které jsou okolím vnímány jako dobré, ve srovnání se špatnými fungují v mnoha ohledech **hůře**. Prostý, klidně a neopakovaně projevený zájem o zmrzlinu či plyšáka je okolím často ignorován a malý člověk se dostává do situací, kdy sice jedná „správně“, ale namísto požadovaných předmětů končí s prázdnýma rukama. Pravda, nikdo se na něj teď nezlobí, ale otázkou zůstává, zda zloba okolí není **spravedlivou cenou**, kterou je třeba za plyšáka, zmrzlinu či jiné statky zaplatit. Aby zmatku nebylo málo, i projev pozitivních emocí není patřičný ve všech situacích. Hlasitě a mimicky projevovaná radost na pohřbu bohaté tetičky, jejíž smrt rodiče ještě ráno oslavovali v očekávání významného podílu na dědictví, vyvolá u ostatního příbuzenstva nelibost. Ani verbální vysvětlení postojů, založeného na pozorování rodičovské radosti a volání: „No konečně!“, nelibosti v širší sociální skupině nijak neubere. Postupně poznává, že některé emoce lze vyvolat u sebe i u jiných snadno a jiné obtížně a že míra úsilí, či dokonce možnost či nemožnost jejich vyvolání je závislá na **náladě**. V určitém věku je pak schopno zjistit, že ve společnosti některých osob jsou pozitivní emoce vyvolatelné snadněji i při snížené náladě, protože je

* Kontakt do redakce: SDR@sciencedynamics.net

k těmto osobám váže hluboký a pozitivní cit. A že stejné osoby, ze stejného důvodu, hodnotí jeho vlastní projevy s větší mírou pochopení a má tedy smysl jejich cit k nim neničit pod přijatelnou mez. Přestože to dítě dobře ví, nezabraňuje mu to v opakovaném **testování** a občasném **překračování meze**. Učí se postupně významu vlastních emocí a neméně důležité schopnosti vnímat emoce osob ve svém okolí. Získá-li schopnost správně číst emoční výrazy a projevy ostatních, může vytvořit (postupně automatizované) mechanismy odpovědi, které povedou k výhodným výsledkům sociální interakce. Nedostatečně rozvinutá schopnost vnímání vlastních i cizích emocí je v některých případech průvodním jevem patologických stavů, a to jak vrozených, tak získaných či rozvinutých v průběhu života. Konkrétně lze uvést neschopnost **psychopatů** číst **strach** ve tvářích druhých, nebo alterovanou reaktivitu na emoční podněty u osob stížených anorexií nebo autismem [1]. Rozvoj chápání koncepce času jako základního determinantu jevů dovede jedince k poznání, že emoce vykazují na **času závislé chování**. Moudří sociální fámulové cítili nutkavou potřebu časově dependentní emoční projevy nějak nazvat, a tak jsme se, po tisíciletích tápaní ve tmách, dočkali kategorie **afektů**. Taxonomie se tím zkomplikovala a dokonce vznikl prostor pro národní svébytnost, protože kompatibilita výrazů je vyšší či nižší podle jazyka, ve kterém problematiku emocí popisujeme. V některých jsou emoce a afekty téměř synonymem, lišícím se (žel nijak nedefinovanou) časovou osou, jinde se někdo, toužící po veřejném uznání své geniality** snažil popsat další jemné nuance, které uvedené kategorie diferencují, a vyskytují se i tací, kteří je

považují za zcela odlišné množiny pojmů, vztažených k nesouměřitelným fenoménům. Ať už zastáváte jakoukoliv školu, pokuste se v tomto článku vyjít z mého chápání afektu jako **výrazné, nicméně časově omezené** emoční reakce na **podnět**. Schopnost okamžitě rozpoznat afekt u jiné osoby vyžaduje bezchybné dekódování **mimiky** (eventuálně též gestikulace). Bez této schopnosti je pravděpodobnost **úspěšných** sociálních interakcí mizivá. Názory na to, které výrazy tváře, odpovídající afektům jsou **základní**, se liší. Řada taxonomií směšuje emoce, afekty a nálady, a tak nelze obecně určit, které základními jsou a zůstává to věcí názoru. Pro účely našeho výkladu budou za základní považovány ty, k jejichž bezpečnému určení stačí výraz tváře a nevyžadují další upřesnění pozorovanou osobou či znalost situace, ve které se afektovaný jedinec nachází. Z tohoto hlediska lze mezi základní emoce zařadit **hněv, radost, smutek, strach, překvapení, zmatení a znechucení**.

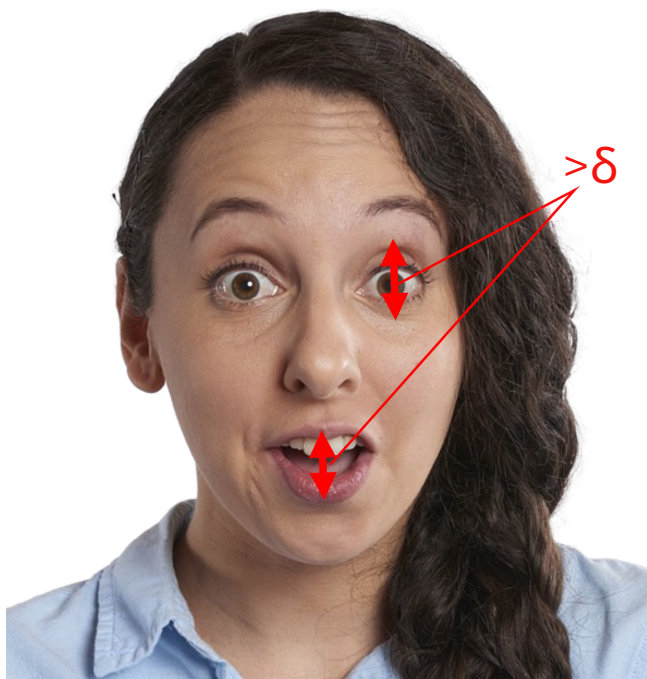


Obr. 1 Výraz tváře, reprezentující jednu ze základních emocí. Určete o kterou emoci se jedná a znaky, které jsou pro správnou identifikaci třeba.

** Podrobně jsme se taxonomii věnovali v SDR 8 [2].

Za emoce „nezákladní“ jsou potom považovány různé kombinace, mixy anebo amorfní slepence různých emocí, vznikající aktivitou souhlasných i konfliktních projevů fungování autonomního a limbického systému a některých kortikálních struktur. Začneme, jako obvykle, něčím jednoduchým. Na obrázku 1 najdete emoční výraz a vaším úkolem je ho správně určit. A nejen to, popište také, na základě jakých znaků jste výraz určili.

V protikladu k převládající tendenci v současné společnosti **neplatí**, že správná odpověď je věcí názoru, význam emočního výrazu na obrázku **není** fluidní a neschopnost určení jediného správného významu je tedy prostou neschopností. Výraz patří do výčtu výše uvedených základních emocí a jedná se samozřejmě o **překvapení**. Klíčové identifikační znaky významu výrazu tváře najdete na obrázku 2.



Obr. 2 Výraz tváře s vyznačenými markanty pro určení subjektu prožívané emoce.

Nejdůležitějšími **markanty** na obrázku 2 jsou rozšířené oči a otevřená ústa. V souladu s lidovou slovesností slečně na

obrázku překvapením „spadla brada“ a má k tomu ještě „vytřeštěné oči“. Uvedená kombinace markantů ale není přítomna **exkluzivně** při překvapení. Která další základní emoce vypadá velmi podobně? Správně, je to **strach** či **úlek**. V čem se liší? Pokud jste odpověděli, že při strachu dojde k pohybu celé hlavy (případně těla) směrem od zdroje nebezpečí, zatímco u překvapení je pohyb opačný, je vaše odpověď správná. Tím jsme s obrázkem ještě neskončili. Zkuste nyní určit **polaritu** prožívané emoce. Pokud není jasné, co mám na mysli, vraťte se k druhému odstavci, nebo si prohlédněte obrázek 3.



Obr. 3 Varianta překvapení.

Je na něm také překvapený výraz, ale tentokrát je modifikovaný. K dekódování je třeba tří, lépe však čtyř znaků. Pro neutrální či mírně negativní překvapení z obrázků 1-2 stačilo k identifikaci věnovat pozornost rozšířeným očím a otevřeným ústům. Ta se vyskytují i na obrázku 3, ale rozbohem výrazu z obrázku 3, popsaném

na obrázku 4 vidíme, že je navíc aktivní *musculus orbicularis oculi* (ten kolem očí), *musculus zygomaticus* (tvář) a (přestože je zakrytý rukama) věřte, že i *musculus risorius* (ústa) a formuje se tak komplexní výraz **radostného překvapení**. Je jasné vidět, že úsměv je **spontánní** a tudíž **upřímný**, současné zapojení všech tří svalů nelze nahrát, je pro ně nutné skutečně prožívat radost (to už ale nahrát lze). Liší se tak výrazně od **strojeného**, vůlí ovládaného, tzv. „amerického“ úsměvu, k jehož formování je použit s větší či menší bravurou *musculus buccinator*. Někteří z nás mají v rodinném albu fotky nešťastných tříletých capartů při oficiálním focení šťastné rodinky, které bylo možné přinutit pouze ke šklebu aktivací zmíněného trubačského svalu.



Obr. 4 Markantý výraz tváře a gestikulace při radostném překvapení.

Snad jen pro úplnost je třeba uvést, že výzkum úsměvů se u uvedených dvou typů nezastavil a poněkud obsedantně-

kompulzivní kolega Ekman* s kolektivem věrných jich identifikovali celých osmnáct! Osobně mám pocit, že jeden z nejdůležitějších se jim určit nepodařilo. Vynechali slavný **příbblý** úsměv, který je možné spatřit například v politických debatách, a to ve tvářích osob, kterým došly argumenty**.



Obr. 5 Hyperaktivace orbicularis oculi, v mediální části, bez laterální kontrakce.

Podívejte se nyní na obrázek 5 a zkuste určit emoci, kterou slečna prožívá. Patří mezi výše popsané základní? Lze ji i s dlaněmi zakrytými ústy určit? A jedná se vůbec o emoci? Vytřeštěné oči jsou v tomto případě v kombinaci se zakrytými ústy výrazem **strachu**, bez doprovodu gest by pak byla vidět pootevřená ústa s nevyceněnými zuby.

Lze z obrázku vyčíst důvod prožívaného strachu? Zakrytá ústa mohou naznačovat, že slečna vyzvonila něco, co neměla. Stejně ale tak mohou dlaně tlumit případný jekot, který akutní prožívání strachu - zejména v kombinaci s XX

*jemuiž zůstávám na věky vděčný za velkorysý poskytnutí obrazového materiálu k mému výzkumu tzv.. ADHD.

** důkazní materiál v tomto případě neuvádíme a odkazujeme na nejbližší televizní pořad s účastí čelných představitelů čehokoliv

konfigurací 23. chromozomu - často provází. Vytřeštěné oči tedy samy o sobě k určení některých základních emočních výrazů **nestačí**. Na obrázku 6 je zobrazen další emoční výraz.



Obr. 6 Zavřená ústa a vytřeštěné oči, poloha rukou záměrně nezobrazena.

Zkuste určit, kterou emoci vyjadřuje. Pokud s tím budete mít potíže, hledejte markanty a pokuste se výraz napodobit. Možná, že se díky tomu dostanete do stejného emočního stavu, jako naše modelka. Rychlejšímu určení emoce by prospělo zobrazení polohy rukou, na obrázku 6 jsou ale záměrně odstrizeny. Snad pomůže rovnice, která se při prožívání této emoce uplatňuje:

$$\text{Počet brad} > 1$$

Já jsem na obrázku napočítal tři, jejich počet je podle všeho funkcí **intenzity zmatenosti** a **sádelnatosti** subjektu. Určení polaritu emoce záleží na kontextu, pro subjekt může být neutrální až negativní, okolím může být zdrojem

škodolibé radosti, vyjádřené na obrázku 7. kdy jsou na rozdíl od dosud zobrazených emočních výrazů oči dokonce **zavřené**, vnější koutky očí svaštělé a ústa široce rozevřená. Jak je vidět, počet brad se opět zvyšuje nad standardní hodnotu. Dokonce i u slečny, které netrpí nedostatkem kolagenu.



Obr. 7 Upřímná či škodolibá radost, dosahující hranic hysterického projevu.

Galerie emocí by nebyla kompletní bez poněkud vzácnějšího emočního výrazu na obrázku 8. Jsou pro něj typická křivá ústa a aktivita *musculus corrugator superciliaris* (krásně česky svašťovače obočí). Jze jej obecně označit za výraz označující **odpor**, **nelibost**, a v závislosti na intenzitě podnětu až **zhnusení**. Zapamatujte si, že při této emoci dochází k hyperaktivaci *insuly*. U zmatenosti nejsme vždy schopni určit polaritu emoce, ale pozitivní kontext zhnusení je těžko představitelný*, přičemž je lhostejné, zda k emoci vedl vjem vizuální, olfaktorický či taktilní, nebo jejich kombinace. Zkuste nyní sami vyrobit na své tváři výraz zhnusení, vyvoláním některého z uvedených vjemů z paměti. Pokud by vám to snad nešlo, nabízím jako stimulus báseň, kterou mě

* Není-li předmětem jisté, zejména dálně-východní, aberace...

naučil můj bratr v době, kdy chodil do první třídy základní školy:

*Po stole se táhne tuberácký flus.
Zelený a dlouhý, jako autobus.
Krouť se a natahuje, jako z rosolu,
tak ho radši slíznem ze stolu!*

Zda je jejím autorem Wolker nebo Seifert netuším, pakliže báseň nezabrala, vyhledejte na internetu příběh pána, který se od letušky dozvěděl, že v případě nevolnosti má použít sáček, uložený v kapse sedačky před ním, a co z toho povstalo. Když ani to nepomůže, je s lítostí třeba konstatovat, že jeden z vašich cirkumventrikulárních orgánů, konkrétně *area postrema*, je nejspíše hyposenzitivní.



Obr. 8 Výraz nelibosti, odporu až zhnusení.

Výčet negativních emocí se neobejde bez nejméně výraznější z nich, kterou najdete v poněkud přehrávané podobě na obrázku 9. Opět se vracíme k vytřeštěným očím, zuby jsou tentokrát **vyceněné** a přidává se, stejně jako u zhnusení, *m. corrugator supercilii*. Ve vyšších jazycích, mezi které

patří i čeština, se vyskytují pro různé úrovně **hněvu** výrazy, které nevyžadují předložky. To, co vidíme na obrázku 9 je tedy spíše **vztek** a jistě se mezi čtenáři najdou tací, kteří se nebudou zdráhat stav popsat jako **běs**.



Obr. 9 Vzteklá slečna.

Zkušenost nás učí, že člověk s výrazem tváře na obrázku 9 je ve stavu, kdy nemá smysl se ho pokoušet rozesmát a bude-li volit mezi útekem a útokem, je druhá jmenovaná strategie pravděpodobnější. Že dále ho dráždit má smysl pouze tehdy, pokud je, na rozdíl od nás, uzavřen v pevné kleci, ze které nemůže vylézt.

Ke všem specifickým výrazům tváře, vyjadřujícím emoce, se člověk postupně učí vytvářet vhodnou **interakční strategii**, od pláče s plačícími a radosti s těmi, kteří se radují, až k útěku před rozběsněnými. Pokud uspěje, má šanci na zdatnou orientaci v předivu sociálních vazeb. Problematiku emocí tím ale nelze uzavřít. Nyní už víme, že emoční výraz lze identifikovat podle kombinace **markantů**, a že některé se vyskytují v prakticky

nezměněné podobě jak v neutrálních, tak pozitivních či negativních emočních výrazech. Kombinací **emoční** a **kognitivní** aktivity vznikají tzv. **vyšší emoce**. Až budete příště chtít svou ženu, dceru či vnučku plísnit za bezbřehou **zvědavost**, uvědomte si prosím, že zrovna ta mezi vyšší emoce patří. Na obrázku 10 měla původně být zachycena další ze seznamu. Chtěl jsem vám ukázat panenský ruměnc, jako průvodní jev **studu**, ale v celém hlavním městě království, ve kterém text vzniká, se mi, přes nezměrné úsilí, nepodařilo nalézt funkční model.

Z hlediska času a subjektu lze rozlišovat krátké afekty a o něco delší emoce, které považujeme buď za základní, nebo vyšší, v závislosti na míře zapojení kognitivních struktur, a které se projevují v nás, nebo v ostatních. Emoční projevy lze pozorovat ve tváři, někdy bývají doplněné gestikulací. S ostatními lidmi na základě jejich chování vytváříme dlouhodobé **citové vztahy** a tím se dostáváme k hlavnímu tématu této práce, vyjádřeného latinským souvětím, jehož první tři slova tvoří její název. Pokud jste dosáhli vzdělanosti, znáte, více či méně, dílo Horatiovo. Jste-li skladníkem či skladnicí, není vyloučeno, že čtete Vergilia v originále*. Potom nebudete mít problém s pochopením následujícího textu:

Tres matres bonæ pariunt tres filios malos: veritas odium, pax ocium, nimia familiaris contemptum.

Dozvídáme se v něm o třech **dobrých** matkách, které povily tři **zlé** syny. Zaměříme se na první z matek a jejího potomka. V některých jazycích vznikne problém s rody. V češtině je latinský výraz *mater*, alespoň prozatím, *femininem*, *odium* také. Jistě by bylo obratnější větu nepřekládat, ale **převést** a užít v češtině

neutrálního rodu, nám ale půjde o význam sdělení a pro ten nejsou rody podstatné. **Pravda** tedy **zrodila nenávisť**. Proč a jak se tak stalo? K pochopení je třeba se vrátit do doby, kdy bylo souvětí poprvé napsáno. Kdysi dávno byla pravda vnímána jako **samostatná entita, nezávislá na názoru**. Postupná devalvace slov a smrt vzdělanosti, která byla příčinou i důsledkem transformace filozofických fakult v misosofické, stvořila svět, ve kterém je možné prohlásit: „pravda je relativní,“ nebo „já mám svou pravdu a ty zase svou“ a nejen neskončit vyobcován ze společnosti věducích, ale stát se po pronesení podobných mouder jejich náčelníkem [3]. Z Komenského pojetí **Prima philosophia** vyplývá, že *veritas quattuor attributa habet* [4]. Pro skladníky je uvádím nejprve v originále, aby nedošlo ke ztrátě významu v překladu:

1. *Veritas metaphysica, quæ est congruentia rei cum se ipsa: atque huic nihil est oppositum.*

2. *Veritas physica, quæ est congruentia rei cum idea sua, cum res talis est, qualis esse debet: huic oppositum est vitium, sive degenerazione, sive depravatione fiat.*

3. *Veritas logica, quæ est congruentia conceptus mentis cum re: huic opponitur error sive falsa imaginatio.*

4. *Veritas ethica, quæ est congruentia lingvæ cum mentis conceptu: oppositum ejus est mendacium.*

Pro neskladníky dodávám, že pravda **metafyzická** je shodou věci se sebou samou, jejím opakem je **nicota**. Pravda **fyzická** je shodou věci s její ideou (příp. účelem), kdy věc je taková, jaká má být. Protikladem je **vada**, způsobená

* Lipský, Smoljak, Svěrák (1976) *Marečku, podejte mi pero*. 93 min

deteriorací či degenerací. Pravda logická, která je shodou věci s jejím mentálním konceptem, protikladem je omyl (logická chyba - nelogičnost) a pravda etická, která je shodou výroku s mentálním konceptem. Jejím opakem je lež.

K *Prima philosophia* též patří výroky o závislosti jevů - o příčinnosti, z nichž v našem výkladu využijeme zejména tyto:

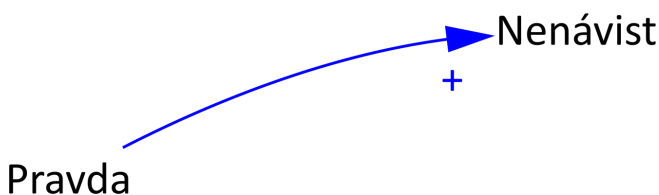
1. *Nihil sine causa.*
2. *Nihil sui ipsius causa.*
3. *Causa est dignior suo efecta.*
4. *Qualis causa, tale effectum.*

Zbývá tedy konstatovat, že nic není bez příčiny, nic není příčinou sebe sama, příčina je důležitější než efekt a jaká je příčina, takový důsledek. Jedná se o filozofii, která položila základy evropské vzdělanosti a moci. Proto v době popření celého konceptu pozorujeme i zánik toho, co kdysi aspirovalo stát se nejvyšší kulturou a věčnou civilizací.

Pravdu máme definovánu, zbývá popsat potomka. Nenávist je řazena do kategorie citových vztahů. Ty jsou často tvořeny souborem emocí a kognitivních procesů a není proto divu, že do stejné skupiny řadíme, mimo jiné, lásku, závist, žárlivost a přátelství. Ze zkušenosti a předchozích přednášek dobře víme, že chceme-li se pokusit o systémové uchopení čehokoliv, je třeba nejprve formulovat otázku, na kterou budeme hledat systémovými prostředky odpověď. Časté pokusy o „deskriptivní výzkum“ končí nezdarem, protože není znám stav, kdy bude možné úvahu označit za dokončenou – okamžik, ve kterém nalezneme dostatečně dobrou odpověď na položenou otázku.

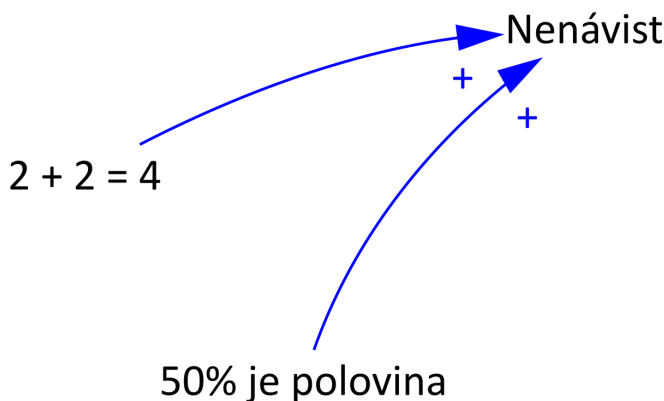
My si takové otázky položíme hned tři. První zní: „Jakým mechanismem pravda vyvolává nenávist?“ a druhou (a třetí): „Je možné intenzitu prožívané nenávisti snížit? A pokud ano, jak?“

Podle uvedeného pradávného výroku lze nakreslit systémový diagram snadno. Nebude mít ani příliš mnoho prvků. Plodí-li pravda nenávist, může diagram vypadat jako na obrázku 10.



Obr. 10 Vztah pravdy a nenávisti podle antické moudrosti. .

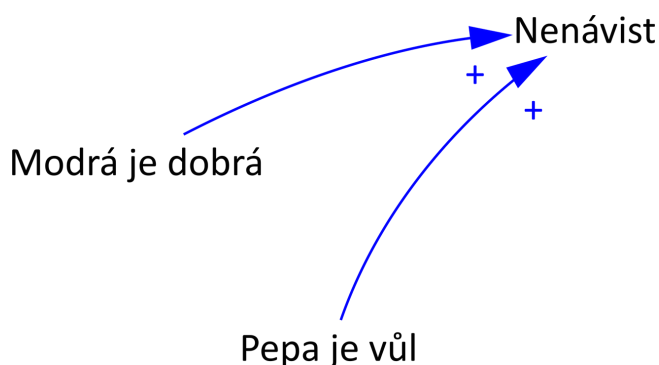
Při pohledu na diagram se ale nelze zbavit dojmu, že jsem si trochu ulehčil práci. Zkuste si představit mechanismus fungování takového vztahu. Mé návrhy najdete na obrázku 11.



Obr. 11 Pravdivé výroky a nenávist. .

Najdete na něm hned dvě řešení ve formě dvou různě zapsaných rovnic. Obě jsou pravdivé a proces, kterým by měly vyvolat nenávist, není zcela jasný. Všichni jste nadprůměrně vzdělaní, žádný z příkladů by vás tudíž neměl rozčilovat. Pochybujete-li o jejich pravdivosti, něco není v pořádku. S vámi. Možná v paměti uchováváte traumatickou vzpomínku na první třídu základní školy, kdy jste se

správného výsledku nedobrali, lze si představit, že bylo zaseto semínko nenávisti. Nenávisti k čemu? K matematice? Nenávist je **nejsilnějším negativním** emočním vztahem a není možné ji cítit k objektu, je vyhrazena člověku, nebo **antropomorfovanému** subjektu. K objektu je možné cítit odpor, nutnost se jím zabývat může vyvolat hněv, ale cílem nenávisti je v konečném důsledku člověk, nebo skupina lidí (lhostejno, jak velká)*. V určitých případech mohou být předmětem své nenávisti já sám, nebo skupina, jejíž jsem členem. Podívejte se na obrázek 12.



Obr. 12 Další pravdivé výroky a nenávist.

V čem se liší od jedenáctky? V první řadě se jedná o **výroky**. A výrok je definován jako tvrzení, u kterého je možné **pochybovat o jeho pravdivosti**. Nejsou-li výroky pravdivé, lze snadno pochopit, že vyvolají negativní odezvu. Ale podle námi studovaného antického výroku vyvolává nenávist **pravda**. Takže předpokládejme, že jak výrok o barvě, tak o Pepovi pravdivý je. Než začnete v hlavě spřádat teorie a kreslit diagramy, pokusím se vás zastavit. Samotný fakt, že je výrok antický, starý, pronesený třeba samotným ministerským předsedou, prezidentem nebo králem, ještě nutně nemusí být **úplný**, natož pak pravdivý. To platí i o výrocích o pravdě. Zapátrejme spolu po původu zkoumané antické moudrosti. Zjistíme, že autorem výroku byl nejspíše

* Pokud jste tedy nenáviděli, předmětem vaší nenávisti nebyla matematika, ale nebohý učitel...

Publius Terentius Afer a že to, co se dostalo do souhrnné moudrosti uvedené na straně 8 vlevo je pouze druhá část věty: „*Obsequium amicos, veritas odium parit*“. Konečně jsme doma! Jaká příčina, takový následek- pouze **emotivní** sdělení vyvolá emoci. Že lichotky vyrobí přátele a pravda zplodí nenávist, víme dávno, máme přece vlastní, české přísloví: „Pro pravdu se každý zlobí.“ Vyvolání nenávisti je tedy následkem prezentace pravdy, **nepříjemné** příjemci sdělení. Škála takových sdělení je široká, svatých chodilo v minulosti po světě málo, ani teď to nechce být lepší, takže na každém se něco najde. Musí být ale splněny určité podmínky. Nenávist není afektem a přísně vzato ani emoci, je citovým vztahem a k jejímu rozvinutí je třeba **času**. Jinak řečeno, potřebuje substrát. Nejprve musí vzniknout **vztah**, který může být primárně láskyplný, následně je ale pohlcen nenávistí, nebo se jako nenávistný rozvíjí od počátku. Lze definovat **emoce**, které k nenávisti patří? Vypište je do tabulky 1:

Tabulka 1 Místo pro váš seznam.

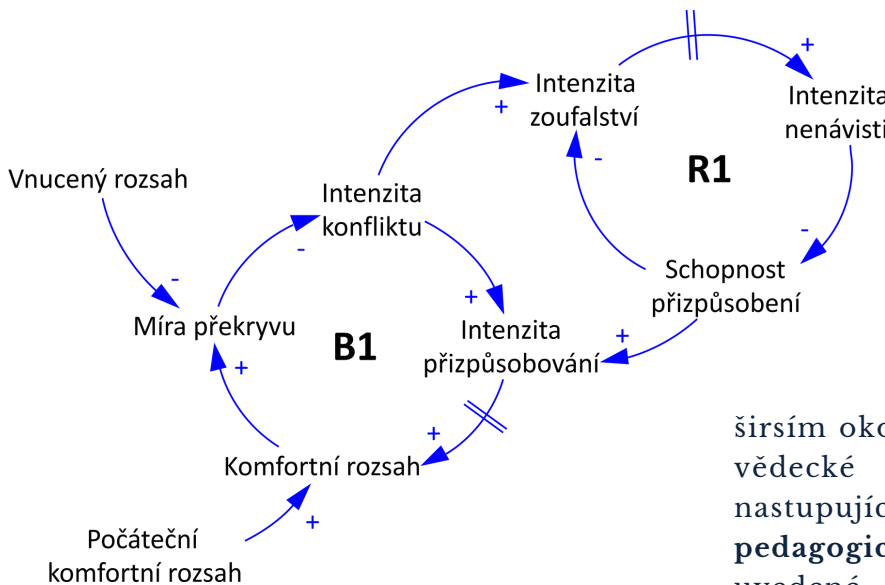
Až budete mít seznam hotový, věnujte pozornost obrázku 13. Jsou na něm tři emoční výrazy. Který z nich se může vázat k nenávisti? Správná odpověď zní – všechny. Od běsnění vlevo, označeného písmenem A, přes béčkový vztek uprostřed, až k výrazu vpravo pod písmenem C. Dozvěděli jsme se, že nenávist je vyvolatelná pravdou. Je ale (emotivní) pravda jejím jediným jediným spouštěčem? Pohříchu nikoliv. Na počátku nenávisti může stát **pravda i lež, traumatická událost, násilí**, ale také **touha po lásce**. Samotný impuls, jak je uvedeno výše, však nestačí. Nenávist musí být, jako všechny citové vztahy, něčím **živena**. Tím něčím je podle čtvrtého pravidla příčinnosti buď přetrvávající nepříjemná pravda, opakovaná propagandistická lež či neustávající bolest způsobená traumatem nebo násilím, které nemusí být brachiální. Hněvem, který nekončí katarzí, příslovečným zatlačením oběti do kouta, ze kterého není úniku. Přetrvávajícím pocitem marnosti a bezmoci, které se rozvinou v zoufalství. Lež, vyvolávající nenávist nemusí být lži objektivní, musí být ale jako lež **vnímána**. Jedná-li se o lež či tlak, ohrožující klíčové hodnoty subjektu,

blíží se pravděpodobnost rozvoje nenávisti jedné. V kontextu systémového myšlení se tedy jedná o **střet mentálních modelů**. Nesouhlasný model je subjektu vnucen či vnucován a výsledkem je **vnitřní konflikt**, který spouští kaskádu následků, vedoucích k nenávisti.

Pokusme se nyní vytvořit jednoduchý systémový diagram, který zachytí popsanou dynamiku. Nejprve sami, poté konfrontujte svůj výtvar s diagramem na obrázku 14. Diagram musí být dostatečně obecný, aby pokryl spouštěče nenávisti uvedené v předchozím odstavci. Vycházím z představy, že studovaný subjekt má ve sledovaném parametru počáteční **komfortní zónu**. Ta je v určitém okamžiku konfrontována s okolnostmi či jinou, **vnější mocí vnucenou zónou**. Míra překryvu těchto zón, či spíše míra nepřekryvu – mimoběžnosti zón určuje míru intenzity výsledného konfliktu. Intenzita konfliktu, spolu se schopností přizpůsobení (schopnosti s konfliktem něco dělat) pak určuje míru **zoufalství**, která s časovým zpožděním spouští budování nenávisti. Čím vyšší je intenzita nenávisti, tím nižší bude ochota k **přizpůsobení**, zpětně působící jak na míru zoufalství, tak na přizpůsobovací proces.



Obr. 13 Který výraz lze spojit s nenávistí?

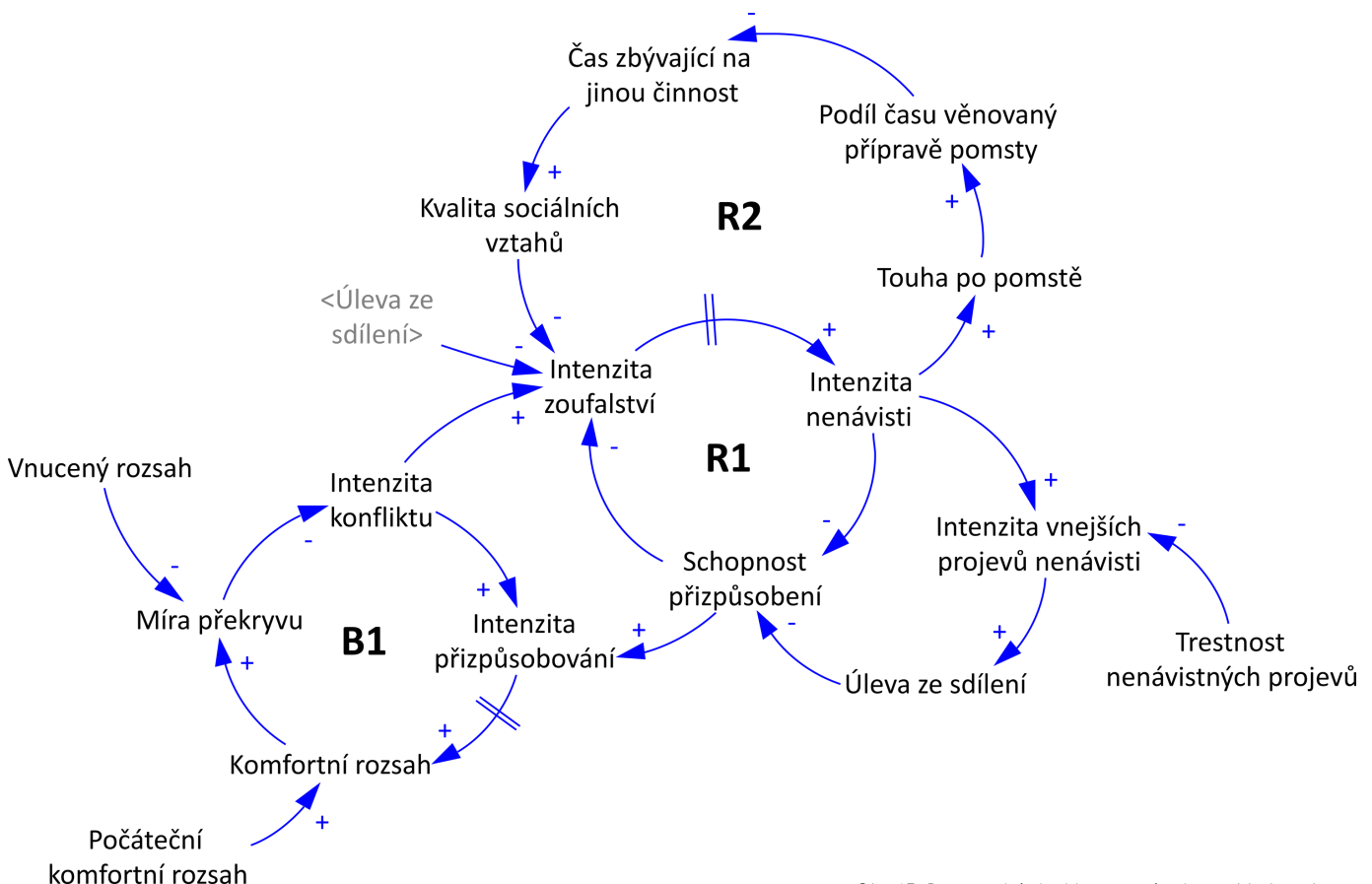


Obr. 14 Jádru dynamické struktury nenávisti

Úplný diagram, alespoň z hlediska našeho článku, najdete na obrázku 15. Přibyly v něm dvě zpětnovazební smyčky. R2 je tvořena následkem „přirozeného“ důsledku nenávisti, kterým je **touha po pomstě**, jež v závislosti na intenzitě touhy zabírá nenávidějícímu čím dále více času, věnovanému jak **spřádání plánů** na

pomstu, tak **ruminaci** na stejné téma. Čím více času je věnováno pomstě, tím méně jej zbývá na běžnou činnost. Přestože „běžná činnost“ může znít banálně, zahrnuje činnost výdělečnou, péči o rodinu včetně budování a udržování **sociálních vazeb** v

širším okolí, **veřejně prospěšnou** činnost, vědecké bádání a, ve vztahu k nastupujícím generacím, činnost **pedagogickou**. Nedostatek času na výše uvedené aktivity vedou k **deterioraci** sociálních vztahů, snížení pracovního výkonu též může pomstu plánujícího jedince ohrožovat **ekonomicky**. Zhoršení ekonomické situace a kvality sociálních vazeb prohlubují pocit zoufalství. Zejména v případech, kdy byl „premorbidní“ sociální status vnímán jako **konstanta**, tvořící fundament **emoční stability** jedince.



Obr. 15 Dynamická struktura nenávisti z pohledu jedince.

Smyčka R3 jednoduše vyjadřuje přínos **externalizované** nenávisti, přinášející úlevu z existence dalších naslouchajících a chápaných jedinců se **souhlasným pohledem** na věc. Ze sdílení vzniklá úleva, která sice snižuje intenzitu zoufalství, ale také potřebu přizpůsobení se nové situaci.

Zbývá se zamyslet nad logikou tvůrců veřejné politiky, kteří přišli s myšlenkou postavení nenávisti **mimo zákon**. Je-li nenávist **nejsilnějším negativním** citovým vztahem, **nejsilnějším pozitivním** citovým vztahem je láska. Z hlediska dynamiky je lhostejné, zda vůdcové touží eliminovat nenávist *an sich*, nebo cílí na nějakou konkrétní odrůdu, opatřenou adjektivem a zákazem zamýšleli zabránit **zločinům z nenávisti**, a to mnohem vyššími trestními sazbami, než u ostatních zločinů, konaných podle této logiky zřejmě **z lásky**. Při pohledu na diagram lze poměrně snadno dovodit, že hrozba trestu se střetává s potřebou ventilovat vnitřní napětí a trestnost bude vnější projevy omezovat **pouze do okamžiku**, než intenzita nenávisti **přesáhne kritickou mez**, za kterou nenávidějící již nedbá nejen o své statky a svobodu, ale cenu pro něj nemá ani jeho vlastní život.

Klíčová kladná zpětnovazební smyčka R1, která vyvolává růst nenávisti funguje smutně* dál, a nemožnost externalizace vnitřního napětí způsobuje atenuaci schopnosti přizpůsobení.

Předpokládám, že logika překryvu rozsahů (zón) je jasná. Pokud snad není, prostudujte diagram 1. Jsou na něm uvedeny tři modalitty. Komfortní zóna vyjadřuje prostor, ve kterém je jedinec zvyklý se pohybovat, reprezentuje jeho postoje, názory, vztahy a vlastněné i vyznávané hodnoty. Vnucená zóna vyjadřuje okolnosti (nehody, zločin), zákony a společenské postoje ostatní populace, které je jedinec nucen

přijímat. V případě, že se obě zóny shodují, je hodnota překryvu 100. Jedná se o index, tedy o bezrozměrnou proměnnou, jejíž hodnota se pohybuje v intervalu $\langle -100, 100 \rangle$. V prvním příkladu se rozsahy překrývají, ale vnucená zóna je širší, zahrnuje tedy i postoje, názory a hodnoty, které jedinec **nesdílí**. Překryv je v tomto případě roven padesáti. Ve druhém příkladu se jedná o naprosté mimoběžky, hodnota překryvu je -100. Třetí příklad zobrazuje také mimoběžky, vzdálenost zón není maximální, ale vnucená zóna navíc pokrývá značnou část osy mimo komfortní rozsah. Výsledná hodnota "nepřekryvu" je v tomto případě -70. Kladné hodnoty jsou tedy podílem překryvu ve větším z rozsahů, záporné funkcí vzdálenosti zón a velikosti vnuceného rozsahu. Jednodušší způsob obecného vyjádření iniciálního stimulu kaskády nenávisti mi není znám.



Diagram.1 Logika překryvu rozsahů (zón).

* Okřídlené "veselé" se sem jaksi nehodí..

Nyní víme dost a můžeme se pustit do tvorby simulačního modelu. Mentální simulace příčinného smyčkového diagramu nám sice umožnila zkoumat vztahy v systému, interakci čtyř (vlastně pěti, jedna zůstala neoznačena) zpětnovazebních smyček je nad možností lidského mozku. Připomínám, že článek je součástí série přednášek „Science Dynamics Masterclass“, a tak vás nebudu urážet uvedením rovnic modelu, které jistě zvládnete zformulovat sami. Nabízím pouze diagram toků mého řešení na obrázku 16. Model využívá pouze základní prvky a lze jej tak celý vytvořit ve Vensim PLE.

Model obsahuje pět exogenních proměnných. Čtyři slouží k nastavení rozsahů komfortních a vnucených zón (*Počáteční komfortní rozsah min a max*, *Vnucený rozsah min a max*), poslední k nastavení trestnosti vnějších nenávistných projevů (*Trestnost nenávistných projevů*). Simulace je nastavena na 200 týdnů se simulačním krokem jeden týden a vystačíme s Eulerovou integrační metodou. První scénář, označený S1 má parametry uvedené v diagramu 2. Počáteční komfortní rozsah je nastaven od 5 do 15, vnucený rozsah od 10 do 30, trestnost zůstává na nule. Tento scénář si lze představit jako důsledek uplatnění tzv.

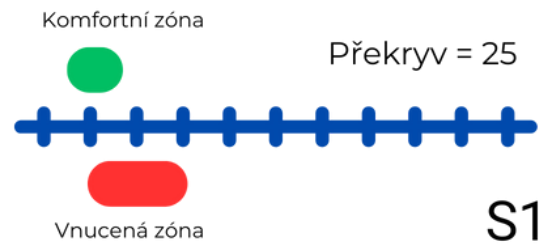
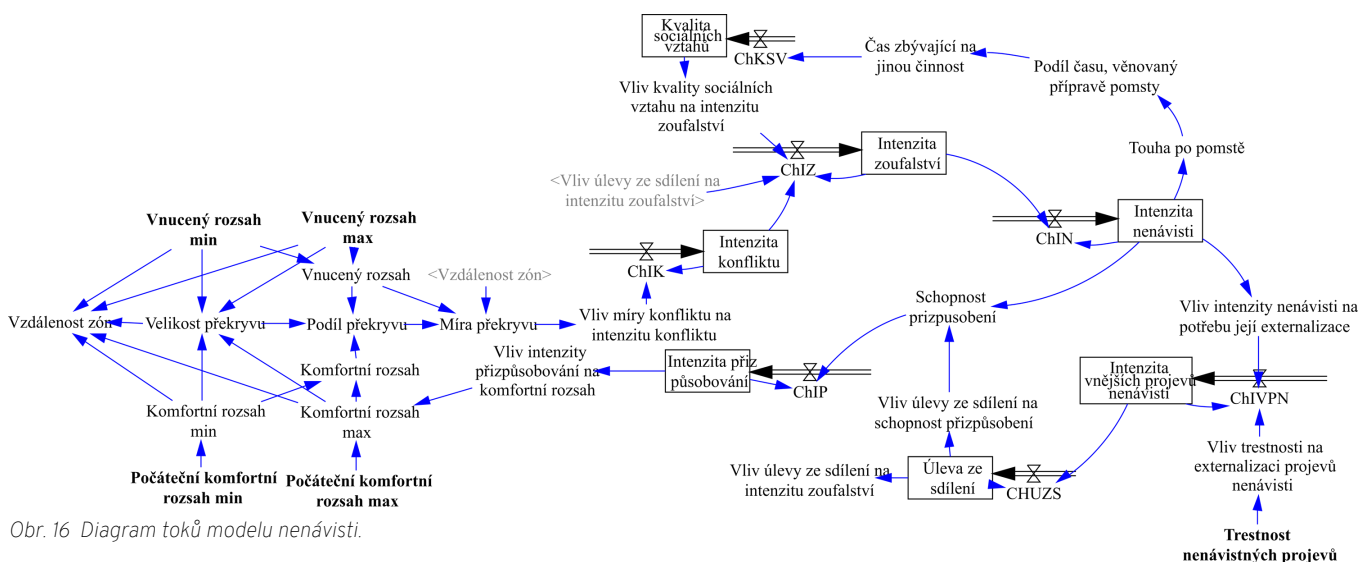


Diagram 2 Parametry scénáře S1.

Overtonova okna, tedy posunu normy z původního rozsahu, který se více či méně kryl s komfortní zónou do oblasti, kde překryv s komfortní zónou činí pouze 25%. Podobný příběh by platil i pro oběť kriminálního činu, závažné onemocnění způsobené jedincem nezaviněnou infekcí a podobně. Konflikt způsobený nedostatečným překryvem vyvolá zoufalství a následně nenávist nízké intenzity, která kulminuje zhruba na hodnotě 1.8 ze sta možných a díky schopnosti přizpůsobování nakonec dojde k postupnému poklesu intenzity až pod měřitelnou úroveň. Se vzrůstajícím časem by pak došlo k jejímu úplnému vymizení. Druhý scénář, označený S2 je založen na počátečních parametrech uvedených v diagramu 3. Ve scénáři S2 je překryv komfortní a vnucené zóny nulový, vnucená navíc pokrývá oblast, která je studovanému subjektu cizí, nepřátelská a je vnímána jako ohrožující jeho **způsob života, světonázor, hodnoty, majetek, rodinu, národ nebo stát**, ve kterém žije. Scénář S3 má stejné parametry jako S2,



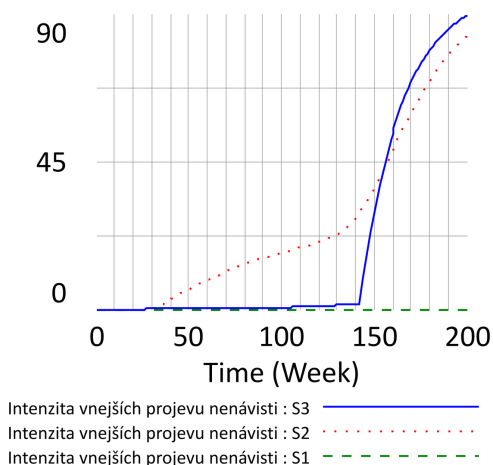
Obr. 16 Diagram toků modelu nenávisti.



Diagram 3 Parametry scénáře S2.

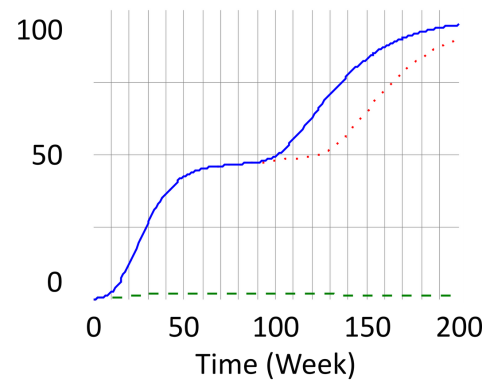
jen je nastavena na maximum proměnná *Trestnost nenávistných projevů*. Na obrázku 17 jsou vidět průběhy *Intenzity vnějších projevů nenávisti* ve všech scénářích. Zákonem neomezená nenávist ve scénáři S2 nastupuje již kolem 20. kroku simulace, zatímco trestaná se drží při zemi až do kroku 150, aby nakonec bleskurychle dosáhla hodnot vyšších než netrestaná...

Průběhy *Intenzity nenávisti* ve všech scénářích jsou na obrázku 18. Jasně vidíme, že kriminalizace nenávisti vede k jejímu posílení. Ale vysvětluje to tvorům, kteří trestají dokonce selektivně, zatímco z rozdmýchávání nenávisti k vybraným subjektům učinili svůj životní program. Odpověď na první otázku najdete na obrázku 15. Odpověď na druhou zní ano, na třetí - ano, poskytneme-li čas, prostor a podporu přizpůsobení, pokud intenzita zoufalství nepřekročila kritickou mez. Napadlo-li vás nahradit nenávist pohrdáním, musím



Obr. 17 Průběh intenzity externalizace ve scénářích S1-3...

1. Susta, M., et al., The sight of one's own body: Could qEEG help predict the treatment response in anorexia nervosa? *Front Psychol*, 2022.
2. -Aur-, Taxonomuji, tedy jsem. *Science Dynamics Review*, 2020. II(8):
3. Liessmann, K.P., *Theorie der Unbildung: die Die Irrtümer der Wissensgesellschaft*. 2006, Wien:
4. Comenius, J.A.a., V.e.t. Balík, and V.e.t. Schifferova, *Prima philosophia - spisy o první filosofii*. 2017, Prague.



Obr. 18 Průběh intenzity nenávisti ve scénářích S1-3.
 Intenzita nenávisti : S3 —————
 Intenzita nenávisti : S2
 Intenzita nenávisti : S1 - - - - -

vás zklamat. Pohrdání neodvratitelně vede k **pýše**. A je-li nenávist špatná, pýcha je počátkem **všeho** špatného. Jinak neexistuje nic jiného, než prevence - příčina je i zde důležitější, než důsledek - znamená to **nevytvářet pro nenávist příčiny**. Autor etických a morálních principů, na kterých stojí naše civilizace, svým následovníkům (správně přeloženo) přikázal: "**Nenenávidte své nepřátele**", protože dobře věděl, že překročí-li intenzita nenávisti bod nenávratu, skončí to destrukcí nenávidějícího i jeho okolí.

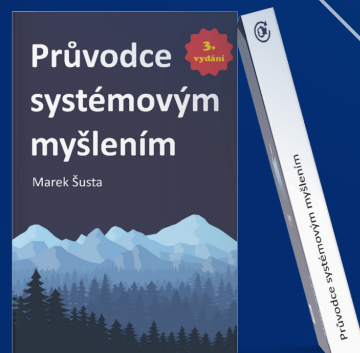
Někteří **nenávidění** jedinci podléhají mylnému dojmu, že jsou nenávidění, ve smyslu pravidla *veritas odium parit*, protože **hlásají pravdu**. *Quod erat demonstrandum*, jejich konání s pravdou nemusí mít nic společného. Vzbuzujete nenávist lhaním pro vyšší dobro, nutíte ostatní přijmout nepřijatelné, nebo je přivádíte k zoufalství destrukcí jejich světa, zaklínajíce se spravedlností, rovností placenou jejich statky, demokracií a pokrokovou tolerancí, která odmítavé názory a postoje staví mimo zákon? Cynik dodává: "Dobře vám tak!" Nenávidí-li vás pro hlásání nepřijemné pravdy*, zaslužíte si obdiv a podporu.

Cítíte-li že ve vašem státě intenzita nenávisti roste a chcete-li vědět, co to znamená, odpověď je prostá. Lid masivně přechází ze **smyslového** do **mytického vnímání reality** a země spěje k válce. Podrobně se tomuto fenoménu budeme věnovat v některém z dalších článků. Snad to stihneme, než zazní polnice.

* Platnou ve všech čtyřech uvedených atributech.

PRŮVODCE SYSTÉMOVÝM MYŠLENÍM

Třetí vydání bestselleru Marka Šusty je nyní na skladě. I po dvou dotiscích druhého vydání zájem neutuchá...



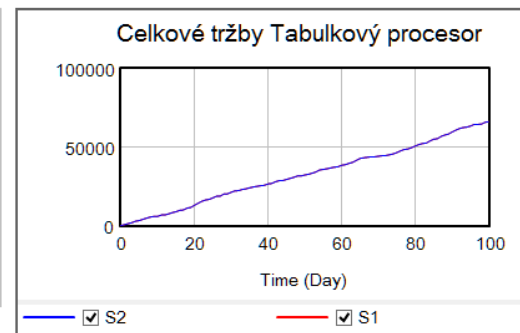
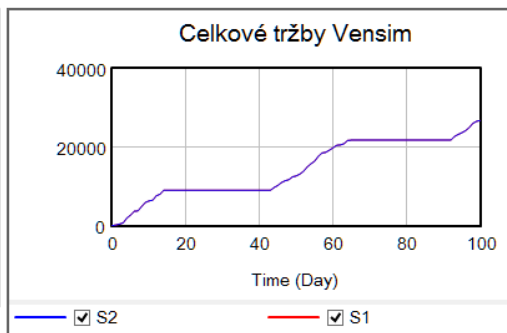
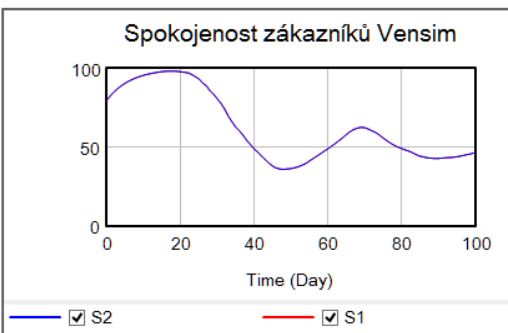
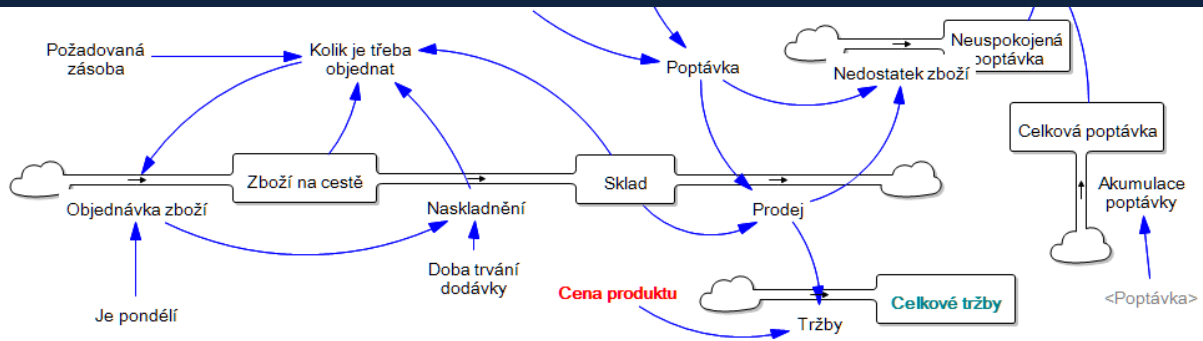
Objednávejte na:

sciencedynamics.net

Karlovo nám. 290/16, 120 00 Praha 2

Specializovaný kurz - Úvod do

SYSTÉMOVÉ DYNAMIKY



KÓD KURZU: SD-SD1

Úvodní kurz systémové dynamiky je věnován základům systémového přístupu a práci s počítačovými modely. Je určen těm, kteří se chtějí stát odborníky na systémové řešení problémů, nezávisle na odvětví ve kterém působí. Firmy, státní správa, samospráva, konzultanti v různých oborech - všichni se mohou naučit vytvářet počítačové reprezentace problémů a testovat dopady zvolených nápravných opatření ještě předtím, než jsou zavedena do praxe. Měníte strategii? Klesají prodeje? Příliš vysoké náklady? Chcete expandovat? To je jen zlomek problémů, které vám systémová dynamika pomůže řešit.

POŽADAVKY NA ÚČASTNÍKY:

- Znalost práce na PC
- Znalost základů Systémového myšlení výhodou

ČASOVÉ A TECHNICKÉ POŽADAVKY:

Školení je koncipováno jako dvoudenní, od 9:00 do 17:00. Od 12:00-13:00 bude přestávka na individuální oběd, v průběhu školení bude k dispozici občerstvení, káva, čaj a nealkoholické nápoje. Účastníci budou ke své práci potřebovat notebook s operačním systémem Windows®XP nebo vyšší, nainstalovaný Vensim 6 libovolné verze (doporučený je Vensim DSS) a (volitelně) MS Excel® 2000 nebo vyšší. Ke školení budou využívány knihy Průvodce systémovým myšlením a Referenční příručka k Vensim.

PROFIL ÚSPĚŠNÉHO ÚČASTNÍKA:

Účastník školení bude schopen vyjádřit problém pomocí příčinného smyčkového diagramu a ten potom převést do podoby jednoduchého počítačového modelu, zvládne simulovat vytvořené scénáře a doporučit nejvhodnější postup řešení předmětného problému.

PROGRAM KURZU:

- Systémová podstata problémů
- Tvorba příčinných smyčkových diagramů
- Převod příčinných smyčkových diagramů do diagramu hladin a toků
- Simulace modelů
- Návrh a vytváření uživatelského rozhraní
- Formulace doporučených politik včetně jejich ověření

Science Dynamics Review®

Journal for the development of Systems education
Časopis pro rozvoj systémové vzdělanosti

Vydavatel/Publisher:
Proverbs, a.s.
Karlovo náměstí 290
120 00 Praha

Jazykovou korekturu hlavního příspěvku laskavě provedla Malá Kačenka. Děkujeme!
The language proofreading of the main article was kindly done by Malá Kačenka. Many thanks!

Get more information over the phone (+420) 603 40 77 11 or e-mail SDR@sciencedynamics.net
Více informací získáte na čísle (+420) 603 40 77 11 nebo na e-mailu SDR@sciencedynamics.net

Access to all issues at <https://sciencedynamics.net/index.php/en-us/blog>
Přístup ke všem číslům na <https://sciencedynamics.net/index.php/cs/blog>

Image source: canva.com and pixabay.com - this time sincere thanks to **RobbinHiggins** for all the wonderful images.

© 2023 Proverbs, a.s.